ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 15ης Σεπτεμβρίου 1998 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-279/96, C-280/96 και C-281/96,

που έχουν ως αντικείμενο αίτηση του Tribunale di Genova (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Ansaldo Energia SpA

και

Amministrazione delle Finanze dello Stato,

και μεταξύ

Amministrazione delle Finanze dello Stato

και

Marine Insurance Consultants Srl,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

και μεταξύ

GMB Srl κ.λπ.

και

Amministrazione delle Finanze dello Stato,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, H. Ragnemalm, M. Wathelet και R. Schintgen, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet (εισηγητή), L. Sevón και K. M. Ιωάννου, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: D. Louterman-Hubeau, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Ansaldo Energia SpA, εκπροσωπούμενη από τη Maria Costanza, δικηγόρο Μιλάνου, και τον Paolo Centore, δικηγόρο Γένοβας,

— η Marine Insurance Consultants Srl, εκπροσωπούμενη από τους Kristian Kielland και Valentino Bassetto, δικηγόρους Γένοβας,

— οι GMB Srl κ.λπ., εκπροσωπούμενες από τους Giuseppe Conte και Giuseppe Giacomini, δικηγόρους Γένοβας,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Umberto Leanza, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον Ivo M. Braguglia, avvocato dello Stato,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την Catherine de Salins, υποδιευθύντρια στη διεύθυνση νομικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, και τον Gautier Mignot, γραμματέα εξωτερικών υποθέσεων στην ίδια διεύθυνση,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τη Stephanie Ridley, του Treasury Solicitor's Department, επικουρούμενη από τον Nicholas Paines, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Enrico Traversa, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Ansaldo Energia SpA, της Marine Insurance Consultants Srl, των GMB Srl κ.λπ., της Ιταλικής Κυβερνήσεως, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 3ης Φεβρουαρίου 1998,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 26ης Μαρτίου 1998,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με τρεις παρεμφερείς διατάξεις της 27ης Ιουνίου και της 19ης Ιουλίου 1996, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 21 Αυγούστου 1996, το Tribunale di Genova υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων.

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ, αφενός, της ιταλικής δημοσιονομικής υπηρεσίας και, αφετέρου, της Ansaldo Energia SpA (στο εξής: Ansaldo Energia), της Marine Insurance Consultants Srl (στο εξής: Marine Insurance Consultants), καθώς και της GMB Srl και ένδεκα άλλων ανωνύμων εταιριών και εταιριών περιορισμένης ευθύνης (στο εξής: GMB κ.λπ), σχετικά με το υπέρ του Δημοσίου τέλος εγγραφής των εταιριών στο μητρώο επιχειρήσεων (στο εξής: τέλος υπέρ του Δημοσίου).

3 Το τέλος υπέρ του Δημοσίου καθιερώθηκε με το διάταγμα 641 του Προέδρου της Δημοκρατίας της 26ης Οκτωβρίου 1972 (*GURI* αριθ. 292, της 11ης Νοεμβρίου 1972, συμπληρωματικό τεύχος αριθ. 3, στο εξής: διάταγμα 641/72). Η ρύθμιση αυτή, στο μέτρο που εφαρμόζεται επί της εγγραφής στο μητρώο της συστατικής πράξεως των εταιριών, αποτέλεσε αντικείμενο διαδοχικών τροποποιήσεων όσον αφορά το ύψος και τη συχνότητα καταβολής του τέλους.

4 Τα ποσά του τέλους υπέρ του Δημοσίου αυξήθηκαν αρχικά ουσιωδώς με το νομοθετικό διάταγμα 853, της 19ης Δεκεμβρίου 1984 (*GURI* αριθ. 347, της 19ης Δεκεμβρίου 1984), το οποίο κατέστη ο νόμος 17, της 17ης Φεβρουαρίου 1985 (*GURI* αριθ. 41 bis της 17ης Φεβρουαρίου 1985), ο οποίος προέβλεψε επίσης ότι στο εξής θα οφείλεται τέλος όχι μόνον κατά την εγγραφή της συστατικής πράξεως της εταιρίας στο μητρώο, αλλά και στις 30 Ιουνίου όλων των επομένων ετών. Στη συνέχεια, τα ποσά του τέλους τροποποιήθηκαν εκ νέου το 1988 και

το 1989. Το τελευταίο αυτό έτος, ανέρχονταν σε 12 εκατομμύρια ιταλικές λίρες (LIT) για τις ανώνυμες εταιρίες και τις ετερόρρυθμες κεφαλαιουχικές εταιρίες, σε 3,5 εκατομμύρια LIT για τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης και σε 500 000 LIT για τις λοιπές εταιρίες.

5 Με την απόφαση της 20ής Απριλίου 1993, C-71/91 και C-178/91, Ponente Carni και Cispadana Costruzioni (Συλλογή 1993, σ. I-1915, στο εξής: απόφαση Ponente Carni), που αφορούσε το τέλος υπέρ του Δημοσίου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 69/335/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17ης Ιουλίου 1969, περί των εμμέσων φόρων των επιβαλλομένων επί των συγκεντρώσεων κεφαλαίων (ΕΕ ειδ. έκδ. 09/001, σ. 20), έχει την έννοια ότι απαγορεύει, υπό την επιφύλαξη των εξαιρετικών διατάξεων του άρθρου 12, την επιβολή ετήσιου φόρου για την καταχώριση των κεφαλαιουχικών εταιριών στο οικείο μητρώο, και τούτο έστω και αν το προϊόν της εν λόγω επιβαρύνσεως συμβάλλει στη χρηματοδότηση της υπηρεσίας που είναι επιφορτισμένη με την τήρηση του μητρώου όπου καταχωρίζονται οι εταιρίες. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το άρθρο 12 της οδηγίας 69/335 έχει την έννοια ότι οι φόροι που έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα, στους οποίους αναφέρεται η παράγραφος 1, στοιχείο ε', της εν λόγω διατάξεως, είναι δυνατό να συνιστούν επιβαρύνσεις επιβαλλόμενες δίκην αντιπαροχής για πράξεις που επιβάλλονται από τον νόμο για σκοπό αναγόμενο στο γενικό συμφέρον, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, η καταχώριση των κεφαλαιουχικών εταιριών στα οικεία μητρώα. Τα ποσά των εν λόγω τελών, που είναι δυνατό να διαφέρουν ανάλογα με τη νομική μορφή της εταιρίας, πρέπει να υπολογίζονται με βάση το κόστος της οικείας πράξεως, το οποίο επιτρέπεται να αποτιμάται κατ' αποκοπήν.

6 Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, το νομοθετικό διάταγμα 331, της 30ής Αυγούστου 1993 (*GURI* αριθ. 203, της 30ής Αυγούστου 1993), το οποίο κατέστη ο νόμος 427, της 29ης Οκτωβρίου 1993 (*GURI* αριθ. 255 της 29ης Οκτωβρίου 1993), μείωσε το τέλος υπέρ του Δημοσίου σε 500 000 LIT για όλες τις εταιρίες και κατάργησε την ετήσια είσπραξή του.

7 Από τις διατάξεις περί παραπομπής προκύπτει ότι η Ansaldo Energia και οι GMB κ.λπ. προσέφυγαν στο Tribunale di Genova ζητώντας να υποχρεωθεί η δημοσιονομική υπηρεσία να τους επιστρέψει τα ποσά, πλέον νομίμων τόκων, τα οποία είχαν καταβάλει έως το 1992 ως ετήσιο τέλος υπέρ του Δημοσίου. Από την πλευρά της, η δημοσιονομική υπηρεσία ζήτησε από το Tribunale να ανακαλέσει ή να ακυρώσει τη διάταξη του προέδρου του η οποία υποχρέωνε την εν λόγω υπηρεσία να ικανοποιήσει ανάλογο αίτημα της Marine Insurance Consultants.

8 Η δημοσιονομική υπηρεσία υποστήριξε ότι το επίδικο τέλος είχε ανταποδοτικό χαρακτήρα και, επομένως, συμβιβαζόταν με την οδηγία 69/335. Επικουρικώς, η εν λόγω υπηρεσία επικαλέστηκε το άρθρο 13 του διατάγματος 641/72, σύμφωνα με το οποίο «Ο φορολογούμενος δύναται να ζητήσει την απόδοση των κακώς καταβληθέντων τελών εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ετών από της ημερομηνίας καταβολής (...)». Υποστήριξε επίσης ότι έπρεπε να εφαρμοστεί, σύμφωνα με το άρθρο 3 του νομοθετικού διατάγματος 307/94, της 25ης Μαρτίου 1994 (*GURI* αριθ. 119, της 24ης Μαΐου 1994), το οποίο κατέστη ο νόμος 457, της 22ας Ιουλίου 1994 (*GURI* αριθ. 171, της 23ης Ιουλίου 1994, στο εξής: διάταγμα 307/94), εξαμηνιαίο επιτόκιο 3 %, όπως ισχύει για όλες τις επιστροφές ποσών από το Δημόσιο. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, «Από της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος του παρόντος διατάγματος, ο Υπουργός Οικονομικών εξουσιοδοτείται να καθορίζει, με υπουργική απόφαση, τα επιτόκια που ισχύουν για τις φορολογικές πιστώσεις και οφειλές έναντι του Δημοσίου, σε συνάρτηση προς την εξέλιξη της χρηματαγοράς· οι διατάξεις του άρθρου 13 του νομοθετικού διατάγματος 557, της 30ής Δεκεμβρίου 1993, το οποίο, κατόπιν τροποποιήσεων, κατέστη ο νόμος 133, της 26ης Φεβρουαρίου 1994, παραμένουν αμετάβλητες.»

9 Στις τρεις διατάξεις του περί παραπομπής, το Tribunale di Genova παρατηρεί ότι από την απόφαση Ponente Carni προκύπτει σαφώς ότι το τέλος υπέρ του Δημοσίου είναι ασυμβίβαστο προς τα άρθρα 10 και 12 της οδηγίας 69/335. Προσθέτει ότι το Corte Suprema di cassazione, με την απόφαση 3458, της 23ης Φεβρουαρίου 1996, επιβεβαίωσε ότι το εν λόγω τέλος δεν είχε ανταποδοτικό χαρακτήρα υπό την έννοια του άρθρου 12 της οδηγίας. Με την ίδια απόφαση, το Corte Suprema di cassazione έκρινε επίσης ότι η επιστροφή του τέλους υπέρ του Δημοσίου διέπεται από το άρθρο 13 του διατάγματος 641/72.

10 Το Tribunale di Genova εκφράζει, ωστόσο, αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον οι εν λόγω κανόνες περί επιστροφής συμβιβάζονται με τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την απόδοση των κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου εισπραττομένων τελών, ιδίως δε με την απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991 στην υπόθεση C-208/90, Emmott (Συλλογή 1991, σ. I-4269).

11 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης ως προς το κατά πόσον συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο εθνικές διατάξεις οι οποίες προβλέπουν, για όλες τις υποχρεώσεις επιστροφής ποσών οι οποίες βαρύνουν το Δημόσιο, την καταβολή τόκων με εξαμηνιαίο επιτόκιο 3 %, από της ασκήσεως της ένδικης προσφυγής

και εφόσον αναγνωρίζεται η καλή πίστη της διοικήσεως. Παρατηρεί, συγκεκριμένα, ότι, σύμφωνα με τους κανόνες του Αστικού Κώδικα περί αναζητήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων, το νόμιμο ετήσιο επιτόκιο είναι 10 %, τόκοι δε οφείλονται από της ημέρας της ασκήσεως της σχετικής αγωγής εφόσον ο λήπτης ήταν καλής πίστεως.

12 Υπ' αυτές τις συνθήκες, το Tribunale di Genova ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα δύο προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει, για την άσκηση δικαστικής προσφυγής προς κατοχύρωση δικαιώματος απονεμομένου από την κοινοτική έννομη τάξη, αποκλειστική προθεσμία αρχόμενη από χρονικό σημείο προγενέστερο της ορθής και πλήρους μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της οδηγίας που αναγνώρισε το δικαίωμα αυτό;

2) Συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο ρύθμιση προβλέπουσα, για την αποζημίωση προσώπου του οποίου το δικαίωμα έχει προσβληθεί και στο οποίο επιδικάζεται η επιστροφή των ζητουμένων ποσών, κανόνες υπολογισμού οι οποίοι είναι διαφορετικοί και λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που προβλέπονται για τις αγωγές περί αναζητήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων μεταξύ ιδιωτών και οι οποίοι καθορίζονται κατ' ουσίαν με πράξη της ίδιας της δημόσιας αρχής η οποία, με τη συμπεριφορά της, προσέβαλε το δικαίωμα αυτό;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

13 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει στα κράτη μέλη να αντιτάσσουν στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση οδηγίας αποκλειστική προθεσμία του εσωτερικού δικαίου αρχόμενη από την ημερομηνία της καταβολής των εν λόγω φόρων, ενώ, κατά την ημερομηνία αυτή, η οδηγία αυτή δεν είχε ακόμα μεταφερθεί ορθώς στο εθνικό δίκαιο.

14 Οι τρεις κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις προτείνουν, αντίθετα προς τις ενάγουσες εταιρίες, να δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα αυτό. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι ένα κράτος μέλος έχει το δικαίωμα να επικαλεστεί αποκλειστική προθεσμία του εσωτερικού δικαίου, όπως η επίδικη προθεσμία, εφόσον η προθεσμία αυτή, αφενός, εφαρμόζεται αδιακρίτως στις ένδικες προσφυγές που ασκούνται βάσει του εσωτερικού δικαίου και σε εκείνες που ασκούνται βάσει του κοινοτικού δικαίου και, αφετέρου, δεν καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η κοινοτική έννομη τάξη (αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe, Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, και 45/76, Comet, Συλλογή τόμος 1976, σ. 765). Κατά τις κυβερνήσεις αυτές, η προμνησθείσα απόφαση Emmott πρέπει να αναγνωσθεί στο πλαίσιο των όλως ιδιαιτέρων περιστάσεων της υποθέσεως εκείνης, πράγμα το οποίο επιβεβαίωσε, εξάλλου, το Δικαστήριο με τις αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-338/91, Steenhorst-Neerings (Συλλογή 1993, σ. I-5475), και της 6ης Δεκεμβρίου 1994, C-410/92, Johnson (Συλλογή 1994, σ. I-5483).

15 Σε πρώτη φάση, η Επιτροπή υποστήριξε ότι οι προμνησθείσες αποφάσεις Steenhorst-Neerings και Johnson είχαν σχέση με αιτήσεις οι οποίες αφορούσαν κοινωνικές παροχές μη χορηγηθείσες παρανόμως και, συνεπώς, δεν είχαν σχέση με την υπό κρίση περίπτωση. Η Επιτροπή θεωρούσε, συνεπώς, ότι στις προσφυγές περί επιστροφής των τελών που είχαν εισπραχθεί κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου έπρεπε να εφαρμοστεί η λύση της αποφάσεως Emmott, άλλως θα παρεχόταν στο ευθυνόμενο για την παράβαση κράτος μέλος η δυνατότητα να επωφεληθεί από την παράβαση την οποία διέπραξε. Ωστόσο, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή δεν ενέμεινε στην άποψη αυτή, αναγνωρίζοντας ότι η εν λόγω άποψη είχε απορριφθεί με την απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1997, C-188/95, Fantask κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-6783).

16 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ελλείψει συναφούς κοινοτικής ρυθμίσεως, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίσει τους διαδικαστικούς κανόνες ασκήσεως των ενδίκων προσφυγών που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία οι ιδιώτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο, υπό την προϋπόθεση ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοιες προσφυγές της εσωτερικής έννομης τάξεως και δεν καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η κοινοτική έννομη τάξη (προμνησθείσες αποφάσεις Rewe, σκέψη 5, και Comet, σκέψεις 13 και 16, και, πλέον πρόσφατα, απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck, Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψη 12).

17 Το Δικαστήριο δέχθηκε έτσι ότι συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο ο καθορισμός ευλόγων αποκλειστικών προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής, προς το συμφέρον της ασφάλειας δικαίου, η οποία προστατεύει τόσο τον ενδιαφερόμενο φορολογούμενο όσο και την εμπλεκόμενη διοίκηση (προμνησθείσες αποφάσεις Rewe, σκέψη 5, και Comet, σκέψεις 17 και 18· βλ., επίσης, αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1980, 61/79, Denkavit italiana, Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 605, σκέψη 23, της 10ης Ιουλίου 1997, C-261/95, Palmisani, Συλλογή 1997, σ. I-4025, σκέψη 28, και της 17ης Ιουλίου 1997, C-90/94, Haahr Petroleum, Συλλογή 1997, σ. I-4085, σκέψη 48).

18 Συνεπώς, όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο με τις σημερινές αποφάσεις στις υποθέσεις C-231/96, Edis (Συλλογή 1998, σ. I-4951, σκέψη 44), και C-260/96, Spac (Συλλογή 1998, σ. I-4997, σκέψη 27), το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει καταρχήν στα κράτη μέλη να αντιτάσσουν στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου τριετή αποκλειστική προθεσμία του εσωτερικού δικαίου.

19 Ασφαλώς, είναι αληθές ότι, με τη σκέψη 23 της προμνησθείσας αποφάσεως Emmott, το Δικαστήριο έκρινε ότι, μέχρι το χρονικό σημείο της ορθής μεταφοράς της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη, το κράτος μέλος που δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του δεν μπορεί να προβάλει την εκπρόθεσμη κίνηση της σχετικής κατ' αυτού ένδικης διαδικασίας εκ μέρους ιδιώτη για την προστασία των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζονται από τις διατάξεις της οδηγίας και ότι η προθεσμία ασκήσεως ένδικης προσφυγής του εσωτερικού δικαίου δεν μπορεί να αρχίσει να τρέχει παρά μόνο μετά το χρονικό αυτό σημείο.

20 Ωστόσο, όπως επιβεβαιώθηκε με τη σκέψη 26 της προμνησθείσας αποφάσεως Johnson, από την προμνησθείσα απόφαση Steenhorst-Neerings προκύπτει ότι η δοθείσα με την απόφαση Emmott λύση δικαιολογούνταν από τις περιστάσεις που χαρακτήριζαν την υπόθεση εκείνη, υπό τις οποίες η αποκλειστική προθεσμία είχε ως αποτέλεσμα να στερεί πλήρως την αιτούσα της κύριας δίκης από τη δυνατότητα να προβάλει το δικαίωμα της ίσης μεταχειρίσεως που αντλούσε από κοινοτική οδηγία (βλ., επίσης, προμνησθείσα απόφαση Haahr Petroleum, σκέψη 52, καθώς και απόφαση της 17ης Ιουλίου 1997, C-114/95 και C-115/95, Texaco και Olieselskabet Danmark, Συλλογή 1997, σ. I-4263, σκέψη 48).

21 Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε, με την προμνησθείσα απόφαση Fantask κ.λπ., ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος το οποίο δεν μετέφερε

ορθώς στο εσωτερικό του δίκαιο την οδηγία 69/335 να αντιτάσσει στις αξιώσεις επιστροφής τελών τα οποία εισπράχθηκαν κατά παράβαση της οδηγίας αυτής πενταετή προθεσμία παραγραφής του εσωτερικού δικαίου αρχόμενη από την ημερομηνία κατά την οποία τα τέλη αυτά κατέστησαν απαιτητά (βλ., επίσης, προμνησθείσες αποφάσεις Edis, σκέψη 47, και Spac, σκέψη 30).

22 Επιπλέον, υπό το φως των δικογραφιών και των διαμειφθέντων κατά την προφορική διαδικασία, η συμπεριφορά των ιταλικών αρχών συνδυαζόμενη με την ύπαρξη της επίδικης προθεσμίας δεν φαίνεται, στις περιπτώσεις που αφορούν οι υποθέσεις των κυρίων δικών, να στέρησαν παντελώς, όπως στην υπόθεση Emmott, τις ενάγουσες εταιρίες από τη δυνατότητα επικλήσεως των δικαιωμάτων τους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

23 Συνεπώς, στο πρώτο ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές των υποθέσεων των κυρίων δικών, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να αντιτάσσουν στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση οδηγίας αποκλειστική προθεσμία του εσωτερικού δικαίου αρχόμενη από την ημερομηνία της καταβολής των εν λόγω φόρων, έστω και αν, κατά την ημερομηνία αυτή, η οδηγία αυτή δεν είχε ακόμα μεταφερθεί ορθώς στο εθνικό δίκαιο.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

24 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν, σε περίπτωση επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, το δίκαιο αυτό απαγορεύει την καταβολή τόκων σύμφωνα με κανόνες υπολογισμού λιγότερο ευνοϊκούς από τους ισχύοντες στο πλαίσιο του κοινού καθεστώτος της αγωγής αναζητήσεως των αχρεωστήτων καταβληθέντων και οι οποίοι, επιπλέον, έχουν καθοριστεί από την εθνική αρχή η οποία ευθύνεται για την εν λόγω παράβαση.

25 Οι ενάγουσες εταιρίες των κυρίων δικών καθώς και η Επιτροπή, στηριζόμενες στην απόφαση της 9ης Μαρτίου 1978, 106/77, Simmenthal (Συλλογή τόμος 1978, σ. 239), υποστηρίζουν ότι ένα κράτος μέλος δεν έχει αρμοδιότητα να θεσπίσει

φορολογική διάταξη ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο και ότι μια τέτοια φορολογική διάταξη και η αντίστοιχη φορολογική οφειλή πρέπει να θεωρούνται ως ανυπόστατες. Υπό τις συνθήκες αυτές, το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει εν προκειμένω την εφαρμογή, αντί της δεκαετούς παραγραφής του κοινού δικαίου, αποκλειστικής προθεσμίας όπως αυτή του ιταλικού δικαίου, προϋποθέτουσα την ύπαρξη εξουσίας φορολογήσεως και φορολογικής οφειλής προς το Δημόσιο. Για τους αυτούς λόγους, οι τόκοι πρέπει να καθορίζονται σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν για την αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων κατά τον Αστικό Κώδικα.

26 Αντιθέτως, κατά τις τρεις κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις, ένα κράτος μέλος έχει το δικαίωμα να προβλέψει, στον δημοσιονομικό τομέα, κανόνες υπολογισμού των τόκων διαφορετικούς από τους κανόνες του κοινού δικαίου, εφόσον οι κανόνες αυτοί ισχύουν εξίσου για τις αιτήσεις επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου και φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του εσωτερικού δικαίου. Η Γαλλική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρούν, εξάλλου, ότι το γεγονός ότι ο καθορισμός του επιτοκίου εμπίπτει στην αρμοδιότητα της εθνικής αρχής που ευθύνεται για την εκ μέρους του κράτους μέλους παράβαση του κοινοτικού δικαίου δεν ασκεί εν προκειμένω επιρροή. Η Ιταλική Κυβέρνηση, από την πλευρά της, υποστηρίζει ότι αυτό το σκέλος του ερωτήματος είναι αλυσιτελές, καθόσον ο αρμόδιος υπουργός δεν έκανε χρήση της δυνατότητας καθορισμού του εν λόγω επιτοκίου με υπουργική απόφαση και το εν λόγω επιτόκιο εξακολουθεί να καθορίζεται από τον νόμο.

27 Όπως υπενθυμίστηκε στη σκέψη 16 της παρούσας αποφάσεως, ελλείψει συναφούς κοινοτικής ρυθμίσεως, απόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίσει τους διαδικαστικούς κανόνες ασκήσεως των ενδίκων προσφυγών που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία οι ιδιώτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο. Πάντως, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοιες προσφυγές της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας).

28 Το Δικαστήριο έκρινε συνεπώς ότι, ελλείψει κοινοτικών διατάξεων περί αποδόσεως τελών εισπραχθέντων αχρεωστήτως βάσει κοινοτικών κανονισμών που κηρύχθηκαν ανίσχυροι, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να ρυθμίσουν όλα τα παρεπόμενα ζητήματα σχετικά με την απόδοση αυτή, όπως είναι η καταβολή τόκων, εφαρμόζοντας τους εσωτερικούς τους κανόνες όσον αφορά το επιτόκιο και την ημερομηνία από την οποία πρέπει να υπολογίζονται οι τόκοι (απόφαση της 12ης Ιουνίου 1980, 130/79, Express Dairy Foods, Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 271, σκέψεις 16 και 17· βλ., επίσης, απόφαση της 21ης Μαΐου 1976, 26/74, Roquette κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1976, σ. 273, σκέψεις 11 και 12).

29 Πρέπει επίσης να υπενθυμιστεί ότι, με τις δύο προμνησθείσες σημερινές αποφάσεις (Edis, σκέψη 36, και Spac, σκέψη 20), το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας εθνικός κανόνας περί επιστροφής τηρεί την αρχή της ισοδυναμίας όταν εφαρμόζεται αδιακρίτως στις προσφυγές που στηρίζονται σε παράβαση του κοινοτικού δικαίου και σ' εκείνες που στηρίζονται σε μη τήρηση του εσωτερικού δικαίου, εφόσον πρόκειται για φόρους ή τέλη του ιδίου είδους. Αυτή η αρχή δεν μπορεί, αντιθέτως, να ερμηνευθεί ως υποχρεώνουσα το κράτος μέλος να επεκτείνει στο σύνολο των ενδίκων προσφυγών περί αποδόσεως των φόρων ή τελών που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου το πλέον ευνοϊκό εσωτερικό καθεστώς αναζητήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων.

30 Συνεπώς, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει να προβλέπει η νομοθεσία κράτους μέλους, όσον αφορά τους τόκους, κανόνες υπολογισμού λιγότερο ευνοϊκούς για την απόδοση φόρων αχρεωστήτως εισπραχθέντων από τους κανόνες που ισχύουν για την αναζήτηση αχρεωστήτως καταβληθέντος μεταξύ ιδιωτών, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω κανόνες εφαρμόζονται αδιακρίτως στις προσφυγές που στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο και σ' εκείνες που στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο. Όμως, στην υπό κρίση περίπτωση, από τη διατύπωση του επιδίκου κανόνα δεν προκύπτει ότι ο κανόνας αυτός αφορά αποκλειστικά την τελευταία αυτή κατηγορία προσφυγών.

31 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης κατά πόσον επηρεάζει την ως άνω ερμηνεία το γεγονός ότι οι κανόνες υπολογισμού των τόκων έχουν καθοριστεί από την εθνική αρχή που ευθύνεται για την παράβαση του κοινοτικού δικαίου, στην οποία στηρίζονται οι αιτήσεις περί επιστροφής των φόρων.

32 Το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται, συναφώς, στο άρθρο 3 του νομοθετικού διατάγματος 307/94, το οποίο εξουσιοδοτεί τον Υπουργό Οικονομικών να καθορίζει, με υπουργική απόφαση ad hoc, τα επιτόκια που εφαρμόζονται στις φορολογικές πιστώσεις και οφειλές του Δημοσίου, σε συνάρτηση με την εξέλιξη της χρηματαγοράς.

33 Κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στο αιτούν δικαστήριο όταν τα προδικαστικά ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί δεν αφορούν ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου αντικειμενικώς αναγκαία για τη λύση της διαφοράς της κύριας δίκης (διατάξεις της 26ης Ιανουαρίου 1990, C-286/88, Falciola, Συλλογή 1990, σ. I-191, σκέψεις 9 και 10, και της 16ης Μαΐου 1994, C-428/93, Monin Automobiles, Συλλογή 1994, σ. I-1707, σκέψεις 15 και 16).

34 Όμως, τόσο από τη διάταξη περί παραπομπής όσο και από τις παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως και της Επιτροπής προκύπτει ότι ο Υπουργός Οικονομικών δεν έχει κάνει ακόμα χρήση της δυνατότητας που του παρέχει το άρθρο 3 του νομοθετικού διατάγματος 307/94. Όπως τόνισαν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, το ισχύον επιτόκιο εξακολουθεί να είναι εκείνο που καθορίστηκε με το νομοθετικό διάταγμα 557, της 30ής Δεκεμβρίου 1993 (*GURI* αριθ. 305, της 30ής Δεκεμβρίου 1993), το οποίο έχει μετατραπεί σε νόμο και στο οποίο παραπέμπει ρητώς το άρθρο 3 του νομοθετικού διατάγματος 307/94.

35 Υπό τις συνθήκες αυτές, αυτό το σκέλος του δευτέρου ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου αφορά ζήτημα υποθετικής φύσεως και δεν χρειάζεται να απαντηθεί.

36 Συνεπώς, στο δεύτερο ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι, σε περίπτωση επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, το δίκαιο αυτό δεν απαγορεύει την καταβολή τόκων σύμφωνα με κανόνες υπολογισμού λιγότερο ευνοϊκούς από τους ισχύοντες στο πλαίσιο του κοινού καθεστώτος της αγωγής αναζητήσεως των αχρεωστήτων καταβληθέντων μεταξύ ιδιωτών, εφόσον οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής των φόρων αυτών οι οποίες στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο και σ' εκείνες που στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο.

Επί των δικαστικών εξόδων

37 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική, η Γαλλική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διατάξεις της 27ης Ιουνίου και της 19ης Ιουλίου 1996 το Tribunale di Genova, αποφαίνεται:

1) **Υπό περιστάσεις όπως αυτές των υποθέσεων των κυρίων δικών, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να αντιτάσσουν στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση οδηγίας αποκλειστική προθεσμία του εσωτερικού δικαίου αρχόμενη από την ημερομηνία της καταβολής των εν λόγω φόρων, έστω και αν, κατά την ημερομηνία αυτή, η οδηγία αυτή δεν είχε ακόμα μεταφερθεί ορθώς στο εθνικό δίκαιο.**

2) **Σε περίπτωση επιστροφής φόρων εισπραχθέντων κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, το δίκαιο αυτό δεν απαγορεύει την καταβολή τόκων σύμφωνα με κανόνες υπολογισμού λιγότερο ευνοϊκούς από τους ισχύοντες στο πλαίσιο του κοινού καθεστώτος της αγωγής αναζητήσεως των αχρεωστήτων καταβληθέντων μεταξύ ιδιωτών, εφόσον οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο στις ένδικες προσφυγές περί επιστροφής των**

φόρων αυτών οι οποίες στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο και σ' εκείνες που στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο.

Rodríguez Iglesias Ragnemalm Wathelet

Schintgen Mancini Moitinho de Almeida

Kapteyn Edward Puissochet

Sevón Ιωάννου

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 15 Σεπτεμβρίου 1998.

Ο Γραμματέας Ο Πρόεδρος

R. Grass G. C. Rodríguez Iglesias